

Totem

Püspöky István emlékkiállítása

WEHNER TIBOR

Vígadó Galéria, 2020. IX. 16. – X. 18.

A Kondor Béla munkásságának lezárulása után színre lépő, a múlt század 70-es éveinek első felében induló magyar grafikusművész-nemzedék egyik meghatározó jelentőségű életművét építő tagja volt Püspöky István (1950–2018). Az 1970-es évek óta kiállító alkotó grafikus, festő és költő volt egy személyben, ugyanúgy, mint vezérlő csillaga, Kondor Béla. Miként megkerülhetetlen életművet teremtő elődje – és mint ez számos korábban és napjainkban dolgozó művész munkásságában is nyomon követhető (Kassák Lajostól Tandori Dezsőn és Orosz Istvánon át drMáriásig) –, Püspöky számára is egyenértékű volt a képi megjelenítés és a költői kép: minden a kifejezés, a megjelenítés, a megtestesítés, a jelhagyás alárendeltje, eszköze volt. Ezt a harmonikus képzőművészeti-irodalmi egységet, érzékeny összefonódást tanúsítja a művész halála után, 2019-ben az Árgyélus Kiadó gondozásában megjelent *Tékozló magány* című, a művész rajzait és verseit közreadó kötet is. E szépen megformált, a magyar könyvillusztráció legszebb producióit idéző kiadványban olvasható *A szív napszamosa* című költemény, amelyben Püspöky képzőművészként és költőként vallott ars poeticáját fogalmazta meg:

*A rajz a képzőművészet idegrendszere,
mindenségtükör, idegháló.
A rajzoló feladata, kötelessége,
életben maradásának feltétele –
hasonlóan a költőkéhez
az egyre ingoványosodó Földön
a zuhanások, az emelkedések,
a keserű bölcsességek,
szomorú ölelések ellenére az
árbochoz kötözött vihar
kitartásával is – felmutatni az embert.
A lélek arca a szenvedés árnyéka
által látható!*

Püspöky a valóság elemeit és alakjait emlékszerűen megragadó és megidéző művészi kifejezés azon alkotója volt, akinek lírai árnyaltságú, expresszív hevülettel interpretált, szürreális látomásokkal áthatott, szimbólumokat, totemeket idéző művei a metaforák és az allegóriák világába emelkednek, és ezekbe a szférákba kalauzolják műveinek szemlélőit is. A pálya kezdetén megfogalmazott

PÜSPÖKY ISTVÁN:

Corpus, 2005,
akril, vászon,

140x60 cm, HUNGART ©2020

PÜSPÖKY ISTVÁN: *Árgyélus éjszakái II.*, 2003,
monotípiá, 118x84 cm, HUNGART ©2020

PÜSPÖKY ISTVÁN: *Báránnyok hallgatnak II.*, 1997,
monotípiá, 28,5x23,5 cm, HUNGART ©2020

kérdésfelvetéseket nagyobb stílusfordulatok nélkül, töretlenül vitte tovább az ezredfordulón, majd a későbbi években született alkotásaival. A kezdeti alkotóperiódusban kidolgozott szűk motívumkincscsel sáfárkodva, a tradicionális egyedi és sokszorosító grafikai technikákat alkalmazva és megújítva, a grafikát és festészetet ötvözve alkotta meg műveit.

Életútján és pályaképében meghatározó jelentőségű volt a miskolci inspiratív művészi közegben megkezdett felkészülési periódus, majd a 70-es években a budapesti főiskolai stúdióidőszak a szocialista rendszer hosszú végelgyengülésének tíz-tizenöt éve, utána pedig a rendszerváltásnak nevezett fordulatot követő, visszatekintve egyre zűrzavarosabbnak ítéltető évtizedekben kifejtett aktív munkásság. Hosszan sorolhatnánk önálló tárlatainak sorát – első bemutatóját a budapesti Ferencvárosi Pincegaléria 1976-ban, az utolsót, már emlékkiállításaként a soroksári Galéria '13 2019-ben rendezte meg. Számba vehetnénk a rangos kiállításokon való hazai és külföldi szerepléseit, a műveit, törekvéseit honoráló elismeréseket és díjakat – a salgótarjáni Országos Rajzbiennálén elnyerteket (1982, 1984, 1986, 1990), az 1987-es miskolci Országos Grafikai Biennálé nagydíját és a 2006-os Munkácsy-díjat –, a műveit őrző múzeumok és gyűjtemények listáját valamint a fogadtatást tanúsító irodalmi-kritikai hivatkozásokat (kiemelten P. Szabó Ernő művészettörténész tanulmányait). Mindezekkel azt is igazolhatnánk, hogy a történelmi-társadalmi determinizmustól, a kicsinyes mozzanatoktól, az aktualitásoktól elszakadni vágyó életmű eredetiségét, karakteres jellemzőket csillogtató, értékes örökségünk, s szervesen illeszkedik a magyar művészet és irodalom közelmúltbeli történetébe. Művészetének elemzői és méltatói sokszor leírták, hogy ennek a művészi világnak a legfontosabb eleme a súlyos szimbólumok felmutatása, a képi metaforák, ezek hol konkrét, hol absztrakcióba foszló motívumainak megragadása volt: az oly sokszor megjelenő és visszatérő madár, a kalitka, a rács, a ház, a fej, a korpusz, valamint a népművészet, a népköltészet által ránk hagyományozott alakok, amelyek önnön jelentéseiket hordozva és azokon túl Püspöky István számára kiterjesztett érvényességű, az érzelmi azonosulás lehetőségét feltáró, példázat erejű médiumok voltak. Velük, általuk az emberi létezés titkait feltáró kutatómunkáját végezte, a beteljesíthetetlen szabadság eszményének lehetőségeit kereste, és mindezek következményeként a transzcendencia, a mítosz mély hullámaiba merült. A hol lírai, hol szürreális, hol expresszív szólamokat megpendítő és felerősítő műveinek körében elvarázsolhatja befogadóit a magabiztos mesterségbeli tudás, a technikák és materiák nagyvonalú kezelése, a klasszikus értékek tisztelete és az egyéni kísérletekkel fémjelzett kezdeményezések alkalmazása. Művészetében a grafikai és a festészeti műteremtés szintézise: a pontos rajz és a gesztus izgalmassá olvasztott egységében rejtetten jelen van a higgadt, fegyelmezett és a fékezhetetlenül szabad, korlátokat nem ismerő művész világszemlélete is, jelen vannak a logikus gondolkodás tudatos kijelentései és az érzelmek háborúit tolmácsoló, elsöprő indulatok. Itt végső soron maguk a végletek csapnak össze valamely megtisztulás reményében, amelyektől a közelmúlt történelme e tájon oly jellemző módon tartózkodott.

A HALÁLT NEM FÉLNI KELL

A halált nem félni kell,
hanem megélni,
ez bom igye.
A halált nem félni kell,
hanem megélni,
ez bom igye.
A halált nem gúnyolni kell,
hanem szeretni,
mert a lélek az élek,
mert költők a magok,
a görögöknek a napok,
arvának a gyermekok,
Amor!

SZENTIVÁN ÉJELÉN

Szűzanyák
álmának a rém,
Vermese bírák,
a szűzanyák világát,
Szűzök ölébeinek vállát,
harmattal öklöndönek
a szűz éjén.

Szűzanyák éjében kálvária
melyeken lennek
kálvária, erre kálvária,
a halál éjében. Éter len:
Áll a halál
Szűz éjén éjén.

„VOGYMUK”

Egyre többen hallgatnak,
az álma is csendesebbek lennek,
Szűzök képt az éjében,
előbbre jut a lélek az éjében,
melyeknek már mentek,
ment,
melyeknek már mentek,
hallgatnak.

Ha, par és hirtelen végemek.

PÜSPÖKY ISTVÁN: *Tékozló magány – vers és rajz* című könyv, 108–109. oldal, 2019

PÜSPÖKY ISTVÁN: *Tékozló magány – vers és rajz* című könyv, 82–83. oldal, 2019

A közönség elé tárt műcsoportokon: a korai, majd a később született, vegyes technikájú, táblakép igényű munkákon, az ezredforduló után alkotott tusrajzokon és monótipiákon – a szentendrei Vincze-műhely merített papírúveire nyomott egyedi kompozíciókon és a monoprinteken, az utólagos festői-grafikai beavatkozások nyomait hordozó nyomtatott lapokon –, valamint a finom vonalhálók bonyolult szövetét feltáró rézkarcokon is vissza-visszatérően megjelenik Püspöky emblematikus madárkalitka-motívuma, feltűnedezik a népmesék Árgyelus királyfija, és ihlető forrásként a mögöttes tartományokban jelen van az az irodalmi élményanyag, amelynek matériája – a meséket, Dosztojevszkij és Pilinszky János műveit követően – Kristóf Ágota Magyarországon szélesebb körben még kevésbé ismert revelatív prózája volt. A sötét, feketés-barnás-vöröses foltok éles vonalkarcokkal sértett borús látomásai, kusza, az utalások asszociatív forrásvidékére vezérlő grafikai gubancjai és az idő láthatatlan hullámain hánykolódó madárkalitkarajzai is festőivé érlelt kompozíciókban rögzültek.

Műveinek konzekvens motívumhasználata kapcsán a szimbolikus-metaforikus képpalkotó elemek jelentésváltozásának izgalmas folyamata is nyomon követhető. Aligha kell bizonygatnunk – a jelenség felszíni rétegeit érintve csupán –, hogy egy megrajzolt vagy megfestett, többek között Harasztj István 1971-es *Madárkalitkájának* és Kő Pál 1975-ös *Szárnykészítőjének* madárkalitka-idézete a kelet-európai régióban mást jelentett a 70-es, 80-as években, és egészen mást jelent jelenünkben. Az egykor az alapvető szabadságjogok korlátozását, a bezártságot, a rabságot jelképező tárgyról – az alapvető szabadságjogok látszólagos megteremtődésével – napjainkra lefoszlottak a hajdani tartalmak, s ma talán már az egyéni bezárkózás, az önként vállalt elszigeteltség, a védettség eleven jelentésköreit idézőn jelenhet meg egy-egy mű központi kompozíciós elemeként. A művész olykor egy Brunelleschi-kupola megingathatatlan fenségességét idéző,

máskor a veszélyekben és fenyegetettségben leledző vagy az emlékek kódéba vesző madárkalitkája – és néhány más domináns motívuma – az állandóság és a változékonyság érzékeny metszéspontjait teremti meg: Püspöky István így rajzolta-festette-nyomtatta mély átéléssel hitelesített, a kor lényegi vonásait drámai felkiáltásokkal és lírai vallomásokkal tükröztető látleteit.

PÜSPÖKY ISTVÁN: *Hommage à Kondor*, 1986, litográfia, 41×30 cm, HUNGART©2020